

Chapter 8 - Orí Kejọ | ARE YOU FEELING GOOD TODAY?

OBJECTIVES:

In this chapter you will learn:

- How to use possessive forms of emphatic pronouns
- About parts of the body
- How to express what to do with different parts of the body
- About the future tense
- About health and sickness
- About different types of sport

Àwọ̀n ọ̀rọ̀ (Vocabulary)

Nouns	
aboyún	<i>pregnant lady</i>
àgbo	<i>concoction</i>
aládàáni	<i>private</i>
apá	<i>arm</i>
apòògùn	<i>pharmacist</i>
àrùn	<i>disease/illness</i>
babaláwo	<i>the healers</i>
babańlá	<i>ancestor</i>
ẹ̀jìkà	<i>shoulder</i>
eré sísá	<i>athletics</i>
ewé	<i>leaf</i>
ẹ̀ka	<i>branch</i>
ẹ̀sẹ̀	<i>leg/foot</i>
ẹ̀sẹ̀ jíjà	<i>boxing</i>
gbajúmọ̀	<i>common</i>
ìdàgbàsókè	<i>progress</i>
ìṣẹ̀	<i>work</i>
ìṣẹ̀ abẹ̀	<i>surgery</i>
ìlú	<i>city/town</i>
irin ìṣẹ̀	<i>tool</i>
itan	<i>thigh</i>
Ìyá Àbíyè	<i>midwife</i>
nọ̀ṣì	<i>nurse</i>
òlínpíkì	<i>Olympics</i>
oníṣẹ̀gùn	<i>doctor</i>
oníṣẹ̀ abẹ̀	<i>surgeon</i>
ọ̀lájú	<i>civilization</i>
yọ̀yínyọ̀yín (dókítà eyín)	<i>dentist</i>

Noun Phrases	
agbára omi àti ewé	<i>the power of water and herbs</i>
alábòójútó erée bọ̀lù àfẹ̀sẹ̀gbá/rẹ̀fírí	<i>soccer referee</i>
àlọ́ pípa	<i>telling of folktales</i>
bọ̀lù àjùsáwọ̀n	<i>basketball</i>
bọ̀lù àfọ̀wọ̀gbá	<i>handball</i>
bọ̀lù àfẹ̀sẹ̀gbá	<i>soccer</i>
dókítà àrùn ọ̀pọ̀lọ	<i>psychiatrist</i>
dókítà eyín	<i>dentist</i>
dókítà ojú	<i>optometrist</i>
dókítà olùtójú obìnrin	<i>gynecologist</i>
dókítà ọ̀mọ̀dé	<i>pediatrician</i>
egbò igi/ egbòogi	<i>medicine</i>
eléwé ọ̀mọ	<i>herb seller</i>
eré ìdàrayá	<i>sport/ game</i>
ìjàkadì tàbí ẹ̀kẹ	<i>wrestling</i>
ilé ìta òògùn	<i>pharmacy</i>
ilé ìbímọ	<i>delivery room</i>
ilé ìwòsàn ìjọba	<i>Government/General hospital</i>
ilé ẹ̀kọ́ gíga	<i>institution of higher education</i>
iṣẹ̀ àjogúnba	<i>inherited job</i>
iṣẹ̀ àrùn wíwò	<i>the job of curing diseases</i>
ìṣẹ̀ ìṣẹ̀gùn	<i>medical practice</i>
ìtójú aboyún	<i>pre-natal care</i>
ìtójú aláìsàn	<i>care of the sick</i>
ìtójú ọ̀mọ̀dé	<i>children's care</i>
ìwé àṣẹ̀ ìtójú aláìsàn	<i>authorization to take care of the sick</i>
ìwòsàn òyìnbó	<i>western medicine</i>
ohun búburú	<i>evil</i>
òkè ọ̀rùn	<i>above the neck</i>
olùrànlọ́wọ́ rẹ̀fírí	<i>assistant referee/line man</i>
oníṣẹ̀gùn ìbílẹ̀	<i>traditional doctor</i>
òyìnbó amúnisìn	<i>colonial master</i>
ọ̀mọ́ ìkókó	<i>an infant</i>
ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ọ̀nà	<i>several ways</i>
pápá ìṣeré	<i>playground</i>

Verbs	
dìde	<i>to stand up</i>
fò	<i>to jump</i>
fún	<i>to give</i>
gbóòórùn	<i>to smell</i>
gbọ̀rọ̀	<i>to hear</i>
jà	<i>to fight</i>
jẹun	<i>to eat</i>
jókòó	<i>to sit down</i>
juwọ̀	<i>to wave hand</i>
kàpọ̀	<i>to put together</i>
kàwèé	<i>to read</i>
kọ̀wèé	<i>to write</i>
lò	<i>to use</i>
pàtẹ̀wọ̀	<i>to clap</i>
rà	<i>to buy</i>
rẹ̀rìnín	<i>to laugh</i>
rìn	<i>to walk</i>
ríran	<i>to see</i>
ronú	<i>to think</i>
sáré	<i>to run</i>
sín	<i>to sneeze</i>
sunkún	<i>to cry</i>
wẹ̀	<i>to take a bath</i>

Verb Phrases	
bá ... jà (serial verb)	<i>to be afflicted with; fight with</i>
fi ẹ̀ (serial verb)	<i>make do</i>
fojú sí	<i>to observe</i>
fọ̀ ẹ̀nu	<i>to brush teeth</i>
fun fẹ̀rè	<i>to play trumpet; to blow balloon</i>
gba bọ̀ọ̀lù	<i>to play soccer</i>
gba ìwé àṣẹ	<i>to get permission</i>
gba ìwúre	<i>go to parents for prayers</i>
gbá tẹ̀nìsì	<i>to play tennis</i>

jẹ ohun tí	<i>is something that</i>
jẹ ọúnjẹ àárọ̀	<i>to eat breakfast</i>
jogún àìsàn wíwò	<i>to inherit the healing of diseases</i>
jogún iṣẹ́	<i>inherit the profession</i>
jọ̀ọ̀ kúrò ojèrè	<i>please, leave me alone</i>
kò ní láti gbà	<i>do not have to obtain</i>
kun ojú	<i>to put on make-up</i>
láti fi ẹ	<i>to make</i>
láti fi wo ààrùn	<i>to cure disease/illness</i>
láti já ewé	<i>to pluck leaves</i>
láti gbẹ̀bí	<i>to deliver (baby)</i>
láti mọ́ irú àrùn	<i>to know what type of disease</i>
lo agbára	<i>to use power</i>
lọ sí ilé-ìwé	<i>to go to school</i>
lọ rí (serial verb)	<i>to go see</i>
máa n bọ̀ Ọ̀rìṣà Ọ̀lọ̀mọ̀	<i>to worship the children's deity</i>
máa n dá ifá	<i>to consult the oracle</i>
máa n gbo pọ̀	<i>to combine/to mix</i>
mọ́ wípé	<i>to know that</i>
mú... wá (serial verb)	<i>to bring</i>
ní ìgbàgbọ́ wípé	<i>to have the belief that</i>
nu ara	<i>to dry body</i>
pa ara	<i>to put on body lotion</i>
ran ... lówó	<i>to help</i>
ṣe ìtọ́jú ọ̀mọ̀ ìkókó	<i>to take care of the infant</i>
sọ́ wípé	<i>to say that</i>
tẹ̀ dùrù	<i>to play piano</i>
tọ́ nṣkan wò	<i>to taste something</i>
wà lára	<i>to be among</i>
wo tẹ̀lífisàn	<i>to watch TV</i>
wọ́ aṣọ́	<i>to put on clothes</i>
wọ́ bàtà	<i>to wear shoes</i>
ya irun	<i>to comb hair</i>

Adjectives

ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀	<i>several</i>
wọ̀nyí	<i>these</i>
wọ̀pọ̀	<i>common</i>
yàtò	<i>different</i>

Adverbs

sáábà	<i>usually</i>
tún	<i>also</i>

Adverbial phrase

tí mo bá jí	<i>when I wake up</i>
-------------	-----------------------

Prepositional phrases

bíi Ọ̀ṣun àti Ọ̀ya	<i>such as Ọ̀ṣun and Ọ̀ya</i>
inú igbó	<i>inside the bush/forest</i>
kí ayé tó di ayé ọ̀lájú	<i>before the world became civilized</i>
kí wọ̀n tó lè ẹ̀	<i>before they can do/make</i>
kí wọ̀n tó gba	<i>before they can be given/awarded</i>
láti fi ẹ̀ ̀tọ̀jú	<i>for taking care of</i>
láti kékeré	<i>from childhood</i>
láti òkè òkun	<i>from abroad/ from overseas</i>
láti ...	<i>from ...</i>
láti ọ̀wọ̀ àwọn babańlá	<i>from the ancestors</i>
lọ̀wọ̀ lị̀jọ̀ba	<i>from government</i>
ní àárín	<i>in between/in the middle of</i>
ní igbàgbọ̀ wípé	<i>believe that</i>
ní ọ̀wúrọ̀/àárọ̀	<i>in the morning</i>
nípa	<i>about</i>
nítorí èyí ni	<i>it's because of this</i>
nítòrí ̀dí èyí	<i>for this reason; because of this</i>
yàtò sí eléyí	<i>besides this</i>

Other Expressions	
àwọ̀n èyí tí ó wọ̀pọ̀	<i>the most common</i>
bojúbojú àti ẹ̀kùn mẹ̀ran	<i>types of hide and seek games</i>
Ìlera ni oògùn ọ̀rọ̀	<i>health is wealth</i>
Ìtumọ̀ èyí ni pé	<i>this implies/this means that</i>
o dé nìyẹn	<i>You have come again</i>
ó ẹ̀ pàtàkì láti	<i>it is important to</i>
púpọ̀ nínú	<i>a lot of / many</i>
ẹ̀se tán	<i>on completion/completed</i>
tí ó bá ń bá ènìyàn jà	<i>that people are afflicted with</i>

Lesson 1 - Èkọ́ Kìíńfí: Possessive forms of emphatic pronouns

Possessive Pronouns

Singular			Plural		
1 st pers.	tèmi	<i>mine</i> (m/f)	1 st pers.	tàwa	<i>ours</i> (m/f)
2 nd pers.	tìwọ́	<i>yours</i> (m/f)	2 nd pers.	tẹ̀yin	<i>yours</i> (m/f)
3 rd pers.	tòhun	<i>his/hers</i> (m/f)	3 rd pers.	tàwọ̀n	<i>theirs</i> (m/f)

Emphatic pronouns have possessive forms derived from being preceded by 'ti'.

A		B	
èmi	ti + èmi	→	tèmi
ìwọ́	ti + ìwọ́	→	tìwọ́
òun	ti + òun	→	tòun
àwa	ti + àwa	→	tàwa
ẹ̀yin	ti + ẹ̀yin	→	tẹ̀yin
àwọ̀n	ti + àwọ̀n	→	tàwọ̀n

Ti + emphatic subject pronouns above contract to become tèmi, tìwọ́, etc.
Notice that in the column B, the low tone on the first vowel of the pronoun is retained.

Using possessive pronouns in sentences:

-Tìwọ́ ni aṣọ náà

-The cloth is yours

-Ìbídùn sọ pé toun ni ìwé náà

-Ìbídùn said that the book is hers

-Tiwa ni ajá yẹn

-The dog is ours

Iṣẹ́ Ẹ́ṣe 1

Fi èyí tó bá yẹ dí àwọn àláfó wọnyí.

Use the correct possessive pronoun in the blank space provided.

1. _ni ìwé yẹn. (mine)
2. Aṣọ_____ wà ní orí ibùsùn. (yours pl.)
3. Àwọn ọmọ_____ wà ní ilé-ẹ̀kọ́ gíga. (ours)
4. Ìdánwò_____ ń bèrè ní ọ̀lá. (yours sg.)
5. Nígbà wo ni _____ ń bèrè? (yours pl.)

Iṣẹ́ Ẹ́ṣe 2

Fi èyí tó bá yẹ dí àwọn àláfó wọnyí.

Use the correct possessive pronoun in the blank space provided.

Bí àpẹẹrẹ:

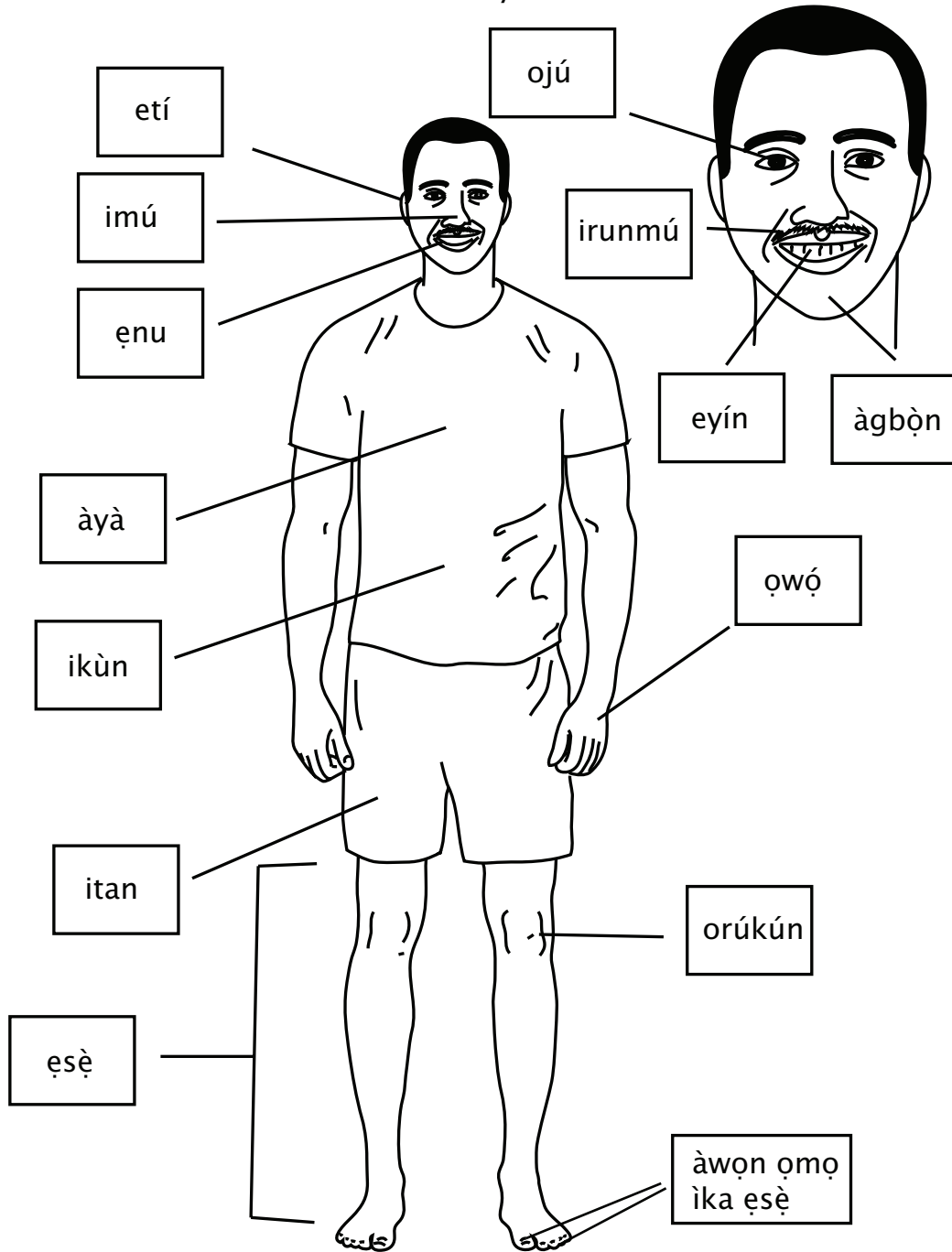
Tèmi _____ ni ìwé yẹn (mine)

1. _ni ìwé yẹn (ours).
2. _ni ìwé yẹn (his/hers).
3. _ni ìwé yẹn (theirs).
4. _ni ìwé yẹn (yours pl.).
5. _ni ìwé yẹn (yours sg.).

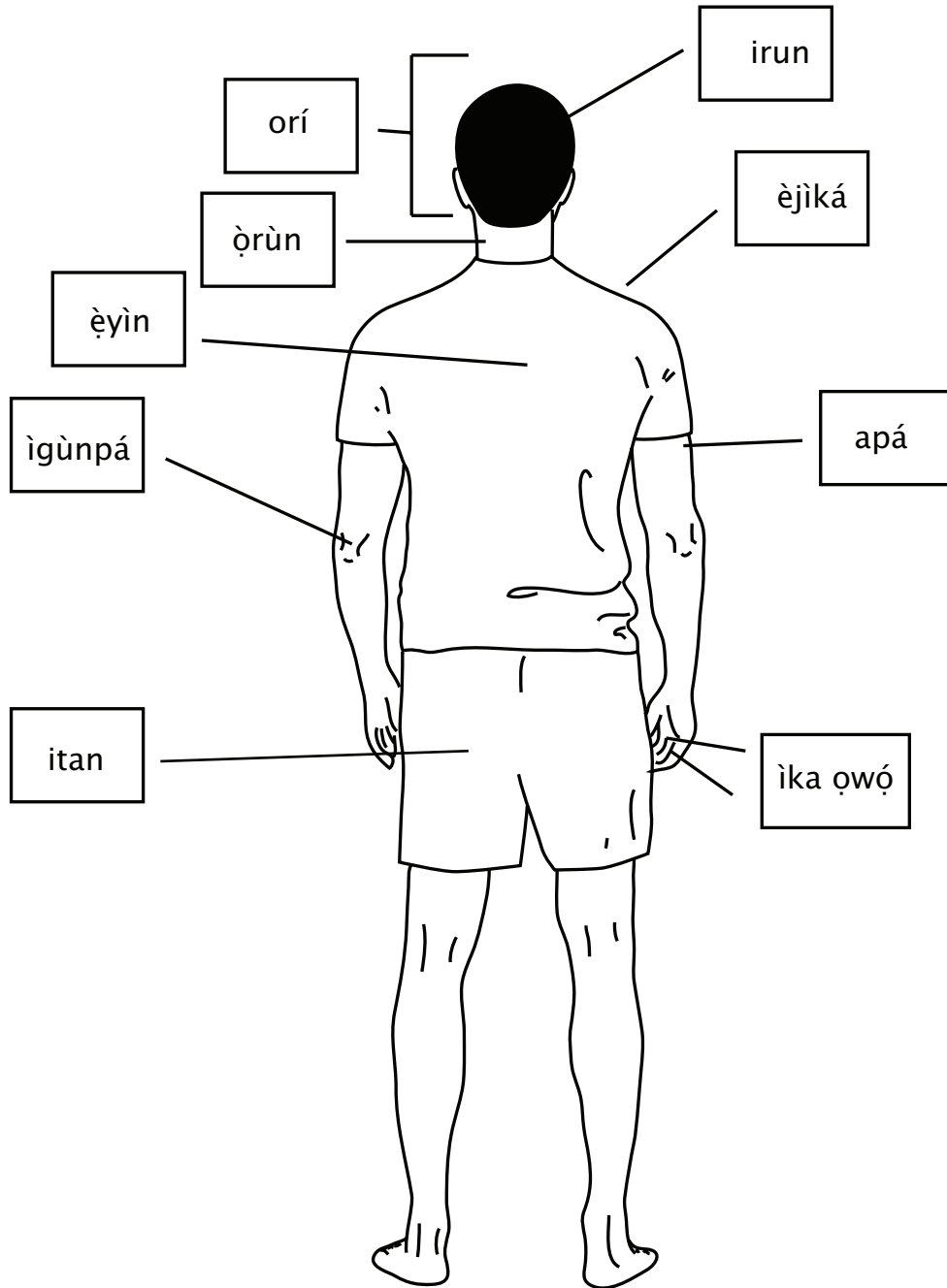
Lesson 2 - Ẹkọ Kejì

Parts of the body

Parts of the body 1 - Front view

Parts of the body 2 - Back view

The interrogative **kí ni** followed by 'what to do with the parts of the body

Kí ni a = **Kí la** what do we...?

n = **I**

Iṣẹ́ Ẹ́ṣe 1

Dárúkọ àwọn ẹ̀yà ara tí à ní ló láti ẹ́ àwọn nńkan wọ̀nyí:

Mention parts of the body that we use to do the following:

1. Kí la fi ní ronú? _____
2. Kí la fi ní rìn? _____
3. Àwọn ẹ̀yà ara wo ni a/ la fi ní gbá bọ̀lù? _____
4. Kí la fi ní tẹ̀ dùrù? _____
5. Kí ló wa ni òkè ọ̀rùn? _____
6. Kí la fi ní sunkún? _____
7. Kí la fi ní rẹ̀rìnín? _____
8. Kí la fi ní gbá tẹ̀nńsì? _____
9. Kí la fi ní wo tẹ̀lífíṣà? _____
10. Kí la fi ní ríran? _____
11. Kí ló wa ni òkè orí? _____
12. Kí la fi ní jẹun? _____
13. Kí ló wa ni àárínin èjìkà àti ọ̀wọ̀? _____
14. Kí ló wà ní àárínin itan àti ẹ̀ṣẹ̀? _____
15. Kí la fi ní kọ̀wèé? _____
16. Kí la fi ní fun fèrè? _____
17. Kí la fi ní gbọ̀rọ̀? _____
18. Kí la fi ní gbóòórùn? _____
19. Kí la fi ní fò? _____
20. Kí la fi ní pàtẹ̀wọ̀? _____
21. Kí la fi ní jà? _____
22. Kí la fi ní sín? _____
23. Kí la fi ní tọ̀ nńkan wò? _____
24. Kí la fi ní sàré? _____
25. Kí la fi ní kàwé? _____

Iṣẹ́ Ẹ́ṣe 2

Sọ ohun tí à ń fi àwọn ẹyà ara wọnyí ẹ.

State what we use these parts of the body for.

Bí àpẹẹrẹ:

orókún: a fi ń kúnlẹ _____

1. ojú: _____
2. ẹnu: _____
3. etí: _____
4. ọwọ: _____
5. orí: _____
6. imú: _____
7. ẹsẹ: _____
8. eyín: _____
9. ahọn: _____
10. apá: _____

Lesson 3 - Èkọ Kẹta:

Ìlera àti àìsàn (Health and illness)

Ìwòsànan ayé àtijọ

Kí ayé tó di ayé ọlájú, ewé àti egbòogi jẹ ohun tí àwọn babańláa wa máa n ló láti fi wo àrùn. Àwọn oníṣẹ̀gùn máa n lọ sí inú igbó láti já ewé. Ewé àti egbòogi ni wọn máa n gbo pọ̀ láti fi ẹ̀ ̀tọ̀jú àwọn ènìyàn. Ó ẹ̀ pàtàkì láti mọ̀ wípé àwọn oníṣẹ̀gùn máa n lo agbára oríṣíríṣi láti mọ̀ irú àrùn tí ó bá n bá ènìyàn jà. Nítorí ìdí èyí, àwọn babaláwo máa n dá ifá láti mọ̀ irú àrùn ti ó n ẹ̀ ènìyàn. Iṣẹ̀ ̀ṣẹ̀gun jẹ̀ iṣẹ̀ ̀ajogúnba. Púpọ̀ nínú àwọn oníṣẹ̀gùn ni wọn n jogún iṣẹ̀ náa láti ọwọ̀ àwọn babańláa wọn.

Àwọn Yorùbá ní ìgbàgbọ̀ wípé ohun búburú ni àrùn jẹ̀. Nítorí èyí ni wọn fi máa n sọ wípé: “Ìlera ni oògùn ọ̀rọ̀”. Ìtumọ̀ èyí ni wípé, ìlera ẹ̀ pàtàkì fún iṣẹ̀ ̀ati ìdàgbàsókè ènìyàn àti ìlú. Oríṣíríṣi àrùn ni ó máa n bá àwọn ènìyàn jà. Àwọn èyí tí ó wọ̀pọ̀ ni ibàa jẹ̀dọ̀jẹ̀dọ̀, ibàa pọ̀njúpọ̀ntọ̀ àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ. Oríṣíríṣi ìtọ̀jú ni ó wà fún oríṣíríṣi ènìyàn. Ìtọ̀jú ọ̀mọ̀dé yàtọ̀ sí ìtọ̀jú aboyún. Ìyá Àbíyè ni orúkọ̀ tí wọn máa n pe oníṣẹ̀gùn aboyún. Púpọ̀ nínú àwọn Ìyá Àbíyè ni wọn máa n bọ̀ ̀rìṣà ̀lọ̀mọ̀ bíi ̀ṣun àti ̀ya. Agbára omi àti ewé ni àwọn Ìyá Àbíyè máa n ló láti gbẹ̀bí fun àwọn aboyún. Àwọn eléwé ọ̀mọ̀ ni àwọn obìnrin tí wọn n sáábà máa n ẹ̀ ìtọ̀jú ọ̀mọ̀ ìkókó. Oríṣíríṣi àgbo ni àwọn eléwé ọ̀mọ̀ máa n kàpọ̀ láti fi ẹ̀ ̀tọ̀jú ọ̀mọ̀ ìkókó.

Iṣẹ̀ ̀Ṣíṣe 1

Dáhùn àwọn ìbèèrè wònyí ní èkúnréré.

Answer the following questions in complete sentences.

1. Kí ni àwọn Yorùbá máa fi n ẹ̀ ìtọ̀jú aláìsàn kí ayé tó di ayé ọlájú?
2. Ọ̀nà wo ni àwọn oníṣẹ̀gùn máa n gbà mọ̀ irú àrùn tí ó bá n bá ènìyàn jà?
3. Kí ni ìgbàgbọ̀ àwọn Yorùbá nípa àrùn?
4. Irú àwọn ènìyàn wo ni ó máa n ẹ̀ ìtọ̀jú àwọn ọ̀mọ̀dé àti àwọn aboyún ni ayé àtijọ̀?
5. Bí àrùn bá kojá nḡkan tí a kò lè lo egbòogi fún, kí ni ohun pàtàkì tí àwọn oníṣẹ̀gùn máa n ẹ̀ ̀?
6. Báwo ni púpọ̀ nínú àwọn oníṣẹ̀gùn ní ayé àtijọ̀ ẹ̀ máa n di oníṣẹ̀gùn?
7. Kí ni ohun pàtàkì tí àwọn tí ó n ẹ̀ ìtọ̀jú àwọn aboyún àti ọ̀mọ̀dé máa n ló láti ẹ̀ ̀tọ̀jú wọn?
8. Ẹ̀ àlàyé gbólóhùn yí, “Ìlera ni oògùn ọ̀rọ̀”.
9. Dárúkọ̀ àwọn àrùn tí ó wọ̀pọ̀ láàárín àwọn ọ̀mọ̀dé.
10. Àwọn wo ni wọn màa n tọ̀jú aláìsàn ní ayé àtijọ̀?

Iṣẹ́ Ẹ́ṣe 2

Parí àwọn gbólóhùn wọnyí.

Complete the following sentences.

1. Ní ayé àtijọ́, _____ ni àwọn ènìyàn máa ń lò fún ìwòsàn.
 - a. ewé
 - b. egbò
 - c. ewé àti egbò igi
 - d. ògùn òyìnbó

2. Àwọn _____ ni wọ́n máa ń ẹ́ ṣe ṣẹ̀gùn fún àwọn ènìyàn láyẹ́ àtijọ́.
 - a. oníṣẹ̀gùn òyìnbó
 - b. oníṣẹ̀gùn ìbílẹ̀
 - c. oníṣẹ̀gùn àgbáyé
 - d. Babaláwo

3. Àwọn oníṣẹ̀gùn láyẹ́ àtijọ́ máa ń kọ́ ṣẹ́ ṣẹ̀gùn lẹ́wọ́ àwọn _____.
 - a. oníṣẹ̀gùn òyìnbó
 - b. oníṣẹ̀gùn funfun
 - c. Babańlára wọ́n
 - d. ọ̀rẹ́

4. ̀lẹ̀ra ẹ́ _____ ní àwùjọ́ Yorùbá.
 - a. wúlò
 - b. pàtàkì
 - c. oníṣẹ̀gùn
 - d. ìdàgbàsókè

5. _____ ni ó ń gbẹ̀bí fún àwọn aláboyún.
 - a. ̀yá Àbíyè
 - b. Babaláwo
 - c. oníṣẹ̀gùn òyìnbó
 - d. eléwé ọ̀mọ

Ìwòsànan ti òde-òní

Àwọn òyìnbó amúnisìn ni wọn mú èto ìwòsàn ìgbàlódé wá sí ilẹ̀ Yorùbá. Ilé ìwòsàn ìgbàlódé ni àwọn dókítà àti onímọ̀ ìṣẹ̀gùn ti máa ń ṣe ìtọ́jú aláìsàn. Láti òkè òkun ni wọn ti máa ń kó awọn irin ìṣẹ̀ ti wọn ń lò wá.

Ìwòsàn òyìnbó yàtò sí ti àwọn babańlá àwọn Yorùbá ní ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ọ̀nà. Àwọn dókítà tàbí onímọ̀ ìṣẹ̀gùn ní láti lọ sí ilé-ẹ̀kọ̀ gíga láti kọ̀ ìṣẹ̀ ìṣẹ̀gùn kí wọn tó lè ṣe ìtọ́jú aláìsàn. Ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ọ̀dún ni wọn sì máa ń lò kí wọn tó gba ìwé àṣẹ̀ láti lè tọ́jú aláìsàn. Púpọ̀ nínúu wọn ni wọn máa ń fojú sí ìṣẹ̀ ọ̀bíí wọn láti kékeré.

Oríṣíríṣi onímọ̀ ìṣẹ̀gùn òyìnbó ni ó wà. Àwọn apòògùn ni wọn mọ̀ nípa pípo oògùn àti bí awọn ènìyàn ṣe lè ra oògùn. Àwọn apòògùn náa máa ń lọ sí ilé-ẹ̀kọ̀ gíga láti kọ̀ ìṣẹ̀ ìṣẹ̀gùn òyìnbó. Yàtò sí eléyíí, àwọn nọ̀ṣì ni àwọn obìnrin tàbí okùnrin tí ó máa ń ran dókítà lówọ̀ pèlú ìtọ́jú aláìsàn.

Oríṣíríṣi dókítà ni ó wà. Díẹ̀ nínúu wọn ni dókítà eléyin, oníṣẹ̀ abẹ̀, dókítà ọ̀mọ̀dé, dókítà àrùn ọ̀pọ̀lọ̀, dókítà obìnrin tàbí aboyún, àti dókítà ojú. Ní ilé ìwòsàn òyìnbó, oríṣíríṣi ẹ̀ka ni ó wà. Àwọn ilé ìwòsàn tí ó tóbi máa ń ní ẹ̀ka bíi ìṣẹ̀ abẹ̀, ilé ìta oògùn àti ilé ìbíṃọ̀.

Àwọn ilé ìwòsàn ìjọba yàtò sí ti aláààni. Dókítà aláààni ní láti gba ìwé àṣẹ̀ lówọ̀ ìjọba kí ó tó lè ṣe ìṣẹ̀ àrùn wíwò. Şùgbọ̀n àwọn oníṣẹ̀gùn ìbílẹ̀ kò ní láti gba ìwé àṣẹ̀ kí wọn tó lè wo àìsàn.

Ìṣẹ̀ Şíṣe 3

Dáhùn àwọn ìbéèrè wọ̀nyí ní ẹ̀kúnreré.

Answer the following questions in complete sentences.

1. Sọ fún wa ìyàtò tí ó wà láàárín ìwòsàn ní ayé àtijọ̀ àti ti ayé òde-òní.
2. Àwọn wo ni ó mú ìwòsàn ìgbàlódé wá sí ilẹ̀ Yorùbá?
3. Kí ni ìyàtò tí ó wà láàárín oníṣẹ̀gùn ìbílẹ̀ àti ti òyìnbó?
4. Báwo ni ènìyàn ṣe lè di oníṣẹ̀gùn òyìnbó?
5. Njé ìyàtò wà láàárín ìmọ̀ ìṣẹ̀gùn òyìnbó àti ti ìbílẹ̀? Dárúkọ̀ oríṣi onímọ̀ ìṣẹ̀gùn tí ó wá ní ayé òde-òní.
6. Kí ni àhńfàání ìmọ̀ ìṣẹ̀gùn òyìnbó ní òde-òní?
7. Dárúkọ̀ írú àwọn dókítà tí ó wá nípa ìmọ̀ ìṣẹ̀gùn òyìnbó?
8. Níbo ni àwọn irin ìṣẹ̀ fún ìwòsàn òyìnbó ti máa ń wá?
9. Kí ni àhńfàání tí ilé ìwòsàn òyìnbó tí ó bá tóbí ní?
10. Kí ni ìyàtò tí ó wà láàárín ilé ìwòsàn ìjọba àti tí aláààni?

Iṣẹ Ṣíṣe 4

Mú èyí tó yẹ nínú àwọn wọnyí sí ibi tó bá yẹ.

Check the appropriate category for the following expressions.

Àwọn ọrọ	Ìwòsànan ti ayé átijó	Ìwòsànan ti òde òní
1. àgbo	☐	☐
2. apòògùn	☐	☐
3. babaláwo	☐	☐
4. dókítà àrùn ọpọlo	☐	☐
5. dókítà obìnrin tàbí aboyún	☐	☐
6. dókítà ojú	☐	☐
7. dókítà ọmọdé	☐	☐
8. dókítà eyín	☐	☐
9. egbò igi/ egbòdogi	☐	☐
10. eléwé ọmọ	☐	☐
11. ewé	☐	☐
12. ìyá Àbíyè	☐	☐
13. nọ̀ọ̀sì	☐	☐
14. oníṣẹ̀gùn aboyún	☐	☐
15. oníṣẹ̀ abẹ	☐	☐

Ìsòròngbèsì (Dialogue)

Jídé àti Túndé n sòrò nípa ìlera.

Jídé: Túndé, ẹ́ wàá wá sí ilé-ìwé lọla?

Túndé: Rára o, nítorí pé araà mi kò yá. Orí n fọ mi. Gbogbo ara n ro mí.

Jídé: Ẹ́ o ní ibà ni?

Túndé: Ó dàbẹ̀ẹ̀, ẹ̀gbọ̀n n kò mò.

Jídé: Ẹ́bí tí o bá ní ibà, wà á kàn lọ rí dókítà ní ilé-ìwòsàn ìjọba ni.

Túndé: Ìjẹ́ o mò wípé n kò fẹ̀ràn láti máa lọ sí ilé-ìwòsàn? Mo bèrù abẹ̀rẹ́ púpọ̀.

Jídé: Túndé, kì í ẹ́ gbogbo àìsàn ni èniyàn n gba abẹ̀rẹ́ sí. Tí ó bá jẹ́ wípé ibà lásán ni, o lè mu àgbọ.

Túndé: Háà, èèmi, àgbọ kẹ̀! Ki ní yẹ̀n korò bí ewúro.

Jídé: Ẹ́bí kí àwọ̀n òyìnbó tó dé, àgbọ ni àwọ̀n Yorùbá máa n mu.

Túndé: Àwọ̀n Yorùbá ẹ̀ ní mu àgbọ tí tì dī ìsinyíí, ẹ̀gbọ̀n èmi kọ. Mà á kúkú lọ gba abẹ̀rẹ́ yẹ̀n ni!

Jídé: Tí ojú, etí àti ẹ̀sẹ́ bá n dùn ọ́ n kọ?

Túndé: Fún ojú, màá lọ rí dókítà ojú ni. Ẹ́bí dókítà kò ní fún mi ní abẹ̀rẹ́ nínú ojú!

Jídé: Túndé, o kì í ẹ́ dókítà.

Túndé: Bẹ̀ẹ̀ ni, n kì í ẹ́ dókítà. Ìjẹ́ o mò pé eyín n dun èmi náà?

Jídé: Háà! Wà á lọ rí yoyínyoyín (dókítà eyín) niyẹ̀n. Wọ̀n á fún ẹ́ ní abẹ̀rẹ́ nínú eyín.

Túndé: Jò ọ́ kúrò o jẹ̀re. O dé niyẹ̀n.

Iṣẹ Ṣíṣe 5

Dáhùn àwọn ìbéèrè wònyí ní èkúnréré.

Answer the following questions in complete sentences.

1. Kí ni àrùn tí ó ń ṣe Túndé?
2. Kí ni àrùn tí ó ń ṣe Jídé?
3. Tí o bá ń ṣe àìsàn, kí ni o máa ṣe?
4. Kí ló dé tí Túndé fi sọ wí pé “jò ọ kúrò o jèrè”?
5. Ṣé àwọn Yorùbá kò mu àgbo mó?

Iṣẹ Ṣíṣe 6

Wá àwọn ọ̀rọ̀ wònyí

Look for these words in the puzzle below. Pay attention to the tones!

aboyún, àgbo, àrùn, dókítà, èjìkà, ewé, nọ̀sì, oníṣẹ̀gùn, iṣẹ, ìlú

a	i	l	u	a	g	b	o	e	w	e	à	b	u	o
b	b	a	b	r	o	n	o	o	s	i	d	e	u	n
o	g	o	e	u	f	d	ó	k	í	t	à	e	j	i
y	d	u	y	n	o	è	m	n	l	u	j	w	l	s
ú	b	à	d	ú	n	j	j	s	l	i	k	e	k	è
à	g	b	o	k	n	l	h	i	u	n	r	i	n	g
r	u	a	l	s	ẹ	k	ẹ	n	k	ú	n	k	ú	u
ù	k	t	d	o	k	à	s	w	n	à	g	ú	k	n
n	a	m	e	g	n	e	j	a	b	o	y	i	n	i
ọ	k	n	o	w	n	í	g	é	n	ọ	ọ	s	ì	ṣ
o	i	g	o	d	é	a	ṣ	ẹ	o	w	o	e	j	ẹ
s	s	i	ẹ	s	h	à	b	è	d	é	l	é	w	a
i	e	d	a	b	ó	y	u	n	g	à	r	l	s	n
ó	g	ó	g	ó	i	à	d	à	n	ù	m	k	ú	à
n	o	o	ẹ	s	à	g	b	e	j	à	n	ẹ	n	ọ

Iṣẹ Ṣíṣe 7

Kọ ìtumọ àwọn ọrọ wọnyí sílẹ ní èdèè Yorùbá.

Write the meanings of these words in Yorùbá.

1. aboyún _____
2. àgbo _____
3. àrùn _____
4. dókítà _____
5. èjìkà _____
6. ewé _____
7. nọ̀ṣì _____
8. oníṣègùn _____
9. iṣẹ _____
10. ìlú _____

Lesson 4 - Ẹkọ Kẹrin: Eré ̀d́araýa (Sports)

Eré ̀d́araýa àtìjọ

Oríṣi eré ̀d́araýa méjì ní ó wà: tí ìta gbangba àti tí abé́lé (abẹ́ ilé). Méjèèjì ní àwọn Yorùbá máa n ̀sẹ́ láyé àtìjọ tífí dí ònì. Eré ̀d́araýa abé́lé tí ó gbajúmọ̀ jù láàrín àwọn Yorùbá ní ayọ́ tífá. Tọ̀mọ̀dé tàgbà, tọ̀kùnrin tọ̀bìnrin ní ó máa n ta á. Oríṣiríṣi erémọ̀déé Yorùbá tí ó jẹ́ tí ìta gbangba ní eréé bojúbojú àti ẹ̀kùn mẹ́ran. ̀j̀àkadì tàbí ẹ̀kẹ́ ní eré ìta gbangba tí àwọn ọ̀mọ̀dé àti ọ̀dọ́ tí wọ̀n lágbára máa n ̀sẹ́ látayé báyé.

A kò gbòdò gbàgbé àlọ́ pípa gégé bí oríṣi erésùpá (ere òsùpá) kan. ̀yẹ̀n ní pé lákòókò tí òsùpá bá mọ̀lẹ́ rokoso ní wọ̀n máa n ̀sẹ́ eré náà. Ní ̀rú àkòkò bẹ̀ẹ́, àgbàlagbà kan ní í máa kó àwọn ọ̀mọ̀dé jọ láti sọ̀tàn fún wọ̀n. Orin, ijó, àti ̀lù ̀lìlù pẹ̀lú àtẹ̀wọ́ pípa ibẹ́ a máa mú kí àwọn ọ̀mọ̀dé gbádùnun rẹ́, a sì máa dá wọ̀n lára ya d́aradára.

Iṣẹ́ ̀ṣíṣe 1

Dáhùn lóòótọ́ ní tàbí lóòótọ́ kọ́ fún àwọn ìbèèrè wọ̀nyí.

Answer 'Yes' or 'No' to the following questions.

	Òótọ́ ní	Òótọ́ kọ́
1. Oríṣi eré ̀d́araýa mẹ́rin ní ó wà ní ayé àtìjọ.	☐	☐
2. Eré òde-òní ní ayọ́ tífá.	☐	☐
3. Àwọn àgbàlagbà nìkan ní wọ̀n máa n ta ayọ́.	☐	☐
4. Ọ̀sán ní wọ̀n máa n pa àlọ́.	☐	☐
5. Ọ̀mọ́ kékeré ní ó máa n pa àlọ́ fún àwọn ẹ̀gbẹ́ẹ́ rẹ́.	☐	☐

Iṣẹ́ Ẹ́ṣe 2

Parí àwọn gbólóhùn wọnyí.

Complete the following sentences.

1. Oríṣi eré ìdáráyá mélòó ni ó wá?

- a. mẹ́ta
- b. mẹ́rin
- c. méjì
- d. márùnún

2. Eré ìdáráyá abélé tí ó gbajúmọ̀ jù láàárín àwọn Yorùbá ni _____?

- a. gbígba bọ̀bọ̀lù
- b. ayó títa
- c. wíwo tẹ̀lífíṣà̀n
- d. òkìtì títa

3. Eré ìdáráyá àgbàlagba ni _____?

- a. ìjàkadì
- b. ẹ̀kùn mẹ́ran
- c. erée bojúbojú
- d. ayó títa

4. Eré òṣùpá fún ọ̀mọ̀dé ni _____?

- a. ẹ̀kùn mẹ́ran
- b. àlọ̀ pípa
- c. ìjàkadì
- d. erée bojúbojú

5. Ta ni ó lè ta ayò?

- a. ọ̀mọ̀dé
- b. ọ̀kùnrin
- c. obìnrin
- d. gbogbo ènìyàn

Eré Ìdáráyá òde-òní

Lóde-òní tí ọ̀lájú ti gbòde, eré ìdáráyá abẹ̀lé bíi lúddò àti káàdì gbajúmọ̀ púpọ̀púpọ̀. Oríṣíríṣi sì ni eré ìdáráyá ìta gbangba lóde-òní. Lára wọn ni igi fífò, eré sísá, bọ̀ọ̀lù àjùsáwọ̀n, bọ̀ọ̀lù àfowọ̀gbá, èṣé jíjà àti bọ̀ọ̀lù àfẹ̀sẹ̀gbá. Bọ̀ọ̀lù àfẹ̀sẹ̀gbá ní ó gbajúmọ̀ jùlọ̀ nínúu gbogbo àwọn eré òde-òní ní orílẹ̀-èdè Nàìjíríà. Agbábọ̀ọ̀lù mọ̀kànlá ni ó máa wà ní ọ̀wọ̀ ẹ̀gbé agbábọ̀ọ̀lù kan ní oríi pápá lákòókò ìdíje. Ẹ̀gbé agbábọ̀ọ̀lù méjì ni ó sì máa n díje ní akókò ìṣeré. Nítorí náà agbábọ̀ọ̀lù méjìlélógún ni àpapọ̀ gbogbo agbábọ̀ọ̀lù tí wọn gbòdò wà lóríi pápá lákòókò ìdíje. Rẹ̀fírí ni ẹnì kẹ̀tálélógún. Ọ̀un sì ni aláàbòjútó erée bọ̀ọ̀lù àfẹ̀sẹ̀gbá lóríi pápá. Ó sì máa n ní olùránlọ̀wọ̀ méjì tí wọn máa n dúró sí ẹ̀gbẹ̀ pápá ìṣeré. A lè pè wọn ní olùránlọ̀wọ̀ rẹ̀fírí.

Lára àwọn ẹ̀gbé agbábọ̀ọ̀lù tí ó lórúkọ ní orílẹ̀-èdè Nàìjíríà ni: Shooting Stars ti Ìbàdàn, Rangers International, Enyìmba Football Club ti Aba, Kano Pillars, Abiọ̀la Babes àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ. Super Eagles ni ẹ̀gbé agbábọ̀ọ̀lù tí ó n ọ̀jọ̀ orílẹ̀-èdè Nàìjíríà. Lára àwọn agbábọ̀ọ̀lù tí wọn ti ẹ̀ gudugudu méje àti yàà yà méfà lóríi pápá tí wọn sì lórúkọ gidi ni Túndé Balógun, Şégun Ọ̀dẹ̀gbà mí, Ràşídì Yẹ̀kínì, Peter Rùfáí, Kanu Nwankwo, Babangida Babayaro, Sunday Oliseh, Taribo West, Daniel Amokachi, Victor Ikpeba Augustin Jay-jay Okocha àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ.

Àwọn ẹ̀gbé agbábọ̀ọ̀lù Super Eagles kò kẹ̀rẹ̀ rára. Káàkiri àgbáyé ni wọn ti mò wọn bí ẹnì mowó. Àwọn ni wọn gba ife ẹ̀yẹ̀ ti àwọn orílẹ̀-èdè Adúláwọ̀ ní ọ̀dúnun 1994 àti ìdíje ti Olíhípíkì ní ọ̀dúnun 1996.

Ìṣé Şíṣe 3

Dáhùn àwọn ìbèèrè wọ̀nyí.

Answer the following questions.

1. Dárúkọ eré ìdáráyá mẹ̀rin tí ó mò ní òde-òní.
2. Sọ iyàtò tó wà láààrìnin bọ̀ọ̀lù àjùsáwọ̀n àti bọ̀ọ̀lù àfowọ̀gbá.
3. Ènìyàn mélòó ni wọn máa n wà lóríi pápá ìṣeré fún bọ̀ọ̀lù àfẹ̀sẹ̀gbá?
4. Şé gbogbo ènìyàn ni wọn mọ ẹ̀gbé agbábọ̀ọ̀lù Super Eagles?
5. Şé ẹ̀gbé agbábọ̀ọ̀lù Super Eagles ni ó gba ife ẹ̀yẹ̀ àgbáyé ni ọ̀dúnun 1998?

Iṣẹ́ Ẹ́ṣe 4

Parí àwọn gbólóhùn wọnyí.

Complete the following sentences.

1. Eré ìdáráyá abẹ́lé òde-òní ni _____?
 - a. ayò
 - b. lúdò
 - c. eré sísá
 - d. igi fífò

2. Oríṣi eré ìdáráyá ìta gbangba mélòó ni ó wá ni òde-òní nínú nḡkan tí a kà?
 - a. mǎrúnún
 - b. mẹ́fà
 - c. mẹ́je
 - d. mẹ́rin

3. Eré ìdáráyá òde-òní wo ló gbajúmọ̀ jùlọ̀ ní orílẹ̀-èdè Nàìjíríà?
 - a. bọ̀ọ̀lù àfọ̀wọ̀gbá
 - b. bọ̀ọ̀lù àjùsáwọ̀n
 - c. ẹ̀ṣẹ́ jíjà
 - d. bọ̀ọ̀lù àfẹ̀ṣẹ̀gbá

4. Ènìyàn mélòó ni ó wá ní ẹgbẹ́ agbábọ̀lù kan?
 - a. mẹ̀jìlélógún
 - b. mẹ̀tálélógún
 - c. mọ̀kànlá
 - d. mẹ̀jìlá

5. Olùránlọ̀wọ̀ mélòó ni rẹ́fírí mǎa ń ní nínú bọ̀ọ̀lù àfẹ̀ṣẹ̀gbá?
 - a. mẹ́rin
 - b. mẹ́ta
 - c. mẹ̀jì
 - d. mǎrúnún

Iṣẹ Ṣíṣe 5

Mú èyí tó yẹ nínú àwọn wònyí sí ibi tó bá yẹ.

Check the appropriate category for the following expressions.

Àwọn ọrọ**Eré Ìdáráyá
àtíjọ****Eré Ìdáráyá
òde-òní**

1. alábòójútó erée bọ̀lù

2. àfẹ̀sẹ̀gbá/rẹ̀firí

3. àlọ pípa

4. bọ̀lù àjùsáwọn

5. bọ̀lù àfọ̀wọ̀gbá

6. bọ̀lù àfẹ̀sẹ̀gbá

Iṣẹ Ṣíṣe 6

Kọ ìtumọ̀ àwọn ọrọ̀ wònyí sílẹ̀ ní èdè Yorùbá.

Write down the meanings of these words in Yorùbá.

1. alábòójútó eré bọ̀lù àfẹ̀sẹ̀gbá
2. bojúbojú
3. ìjàkadì tàbí ẹkẹ
4. ìwẹ̀ wíwẹ̀
5. pápá ìṣeré

